

Title of Mss.:

Language

No. of Folios :

Materials :

Conservation : Preventive/Curative

Performed by KKHL, MCC: GU

National Mission for manuscripts,

New Delhi,

Date

15

(শ্রী-শিবসহস্রনাম-)

শ্রী বসুন্দর দেবদেবী

॥ স্বাস্থ্যকর ॥

Folios - (23) + 1 = (24)

अथकवशादर्थनं ०१०१०	उक्ताकाशः ११०१०	अथकुक्तिः ०३१२१४
अथशरणाकृष्टिः २१०१४	मिथ्याकुर्व ११०१३	अथकुक्तिमृगानवादः ००१२१०
अथकवशादपादनिर्णयः ०१०१७	मिथ्याप्रकृतः ३१२१७	कुक्तिमोक्षणं ००१२१४
अथकाशापादः - ०१०१४	प्रथमसूक्तनादिनक्रमं ११२१७	अथयुक्तिः ००१२१५
अथोक्तवशादः - ३१०१५	क्रियापादः ०१०१५	अथमन्त्रः २०१०२१
उक्त्वसूक्तपादो - ३१२१७	अथलिखितो ०१२१३	अथनिर्णयः २०१०१५
		अथशामिद्विः २२१२१०

(आत्मन्)

(अनात्मन विद्यात्) २

(३४)

उनामागनेशाय ॥ पुनस्तमच्छिदानन्दं वागीशं विदुषां मुने । कवशावदृशं सुष्ठं वक्रिषु विद्युत्तन्दनः ॥ अथ कवशावदृशं ॥ उत्रया उत्रयथे ॥ मृगाठा वयणे
 उनमागनेशायः पत्न्यः । आत्ययतिष्ठेद्विद्युत्तवशावदृशं ॥ मृति मदाठावदृशं उत्रयं मनागविरथः शरीरतायां गतिउत्तुद्राजनिनिवेदयाः कवशावदृशं नमूनि ॥
 चेदिनत्रयदिष्टिमेथिनाः ॥ आत्ययतिष्ठेदिनानेन मृद्यं विद्यादोप्राणनं बाउतानक
 मृतिः । राजाकार्यानिमं पामो प्राप्तिवाकोथवादिजः ॥ प्राप्तिवाकेमाहमथ । विवा
 नाधनः ॥ कवशावशिउं प्रभुं मृद्युतिप्रातिप्रिभुः । विवेद्यतिष्ठमिन् प्राप्तिवा
 विप्रां श्रुता ॥ पूजायुक्तं नजयणवाजयं विविनक्तिवक्तिवेति विवाकः प्रुष्टिगामो विवाकमृष्टि प्राप्तिवाकः ॥ कागायनः । म प्राप्तिवाकः मामागः मवाश्मनपूवोत्तिः । मृद्यंम
 उत्रयामि विद्युत्तुद्राजनिनिवेदयाः । बाउतीति कवशावदृशं कवः । उत्रयत्तु
 मृद्युत्तिप्रभुं प्रुष्टिपनुं उत्रेवठ । प्रियमृत्तं प्राथम्येति प्राप्तिवाकमुत्तः मृत्तः ॥ का
 कमुत्तः मृत्तः । आशिनं उत्रया उत्रकीशं प्राप्तिप्रुष्टिपनुं उत्रयामि विद्युत्तुद्राज
 म प्राप्तिवाकः मामागः मवाश्मनपूवोत्तिः । मृद्यंम

(वादिप्रतिवादिवाक)

(वादिनाठयायदुः उत्रयतिपनुं प्रुष्टिपनुं कउत्रयामि विद्युत्तुद्राजनिनिवेदयाः) ७

< ब्रह्मनिर्वाणार्थं वचनमिदं ननु ब्राह्मणस्य विधानार्थं । ब्राह्मणस्य वचनस्य ह्यस्मात् । धर्मकर्मविशेषानुब्रह्मणो निर्दिष्टविधानैः । एषाति ब्राह्मणोऽस्मीति सत्यास्यनवः सूत्रः । ननु तथा विधेः धर्मनिरूपणक्रमात् । धिकावा वा उक्तमिदं । उथा ७ प्रत्येकानामुक्तानां च ७ वचनानि ब्राह्मणः धर्मवक्ता ननु कदाचिदपि सूत्रे र्थः । २

ब्राह्मणस्य वचनस्य ह्यस्मात्

ब्राह्मणोऽनुयायुः प्राज्ञो ज्ञानवान् । यदाकारं वशात् ज्ञानपक्षे कार्यनिर्णयः । उदा नि युक्त्यादिहा संप्रवाश्र्मणं वेदपात्रगं । यदिविज्ञानविद्वानम्याः क्रियं उद्यो जयेत् । वैशं वा धर्म
 शास्त्रं सुप्रयत्नेन वर्जयेत् । सविनीतवेषः । मनुः । जातिमात्रेण जीवाकाशमंसा
 उः । कामः । द्विजानविश्वयः परेण कार्यानि सुष्ठानि मत् । उमा प्रकृतं वा सुष्ठु धनं का
 मन्देहं वनाद्यवशात् इति सूत्रः ॥ नानामन्देहो क्रिया उनेनेति कवशाः ॥ उथा
 क्राज्जनशलाकया । इहकीर्तिं वाजपुजां ननु ते सुगतिं कुर्मः । उमा स मशयमृजनां
 वंशां मवदति यः शास्त्रमूर्णजीवति । देवां देवानुमतां । धर्मशास्त्रयोस्तु विबोधेनो कवशा वादवर्णयः र्नाह मथव । धर्मशास्त्रविबोधे उक्तियुक्तौ विधिः सूत्रः । कव

ब्राह्मणवचः । धर्मप्रवक्तुं नृणां तत्र सुप्रयत्नः कदाचन । नाथा गयति नाधीतमवाश्र्मणं वचः सू
 वृत्तं सति । एवशावमाह कात्यायनः । विनानाथे इव मन्देहे इव न शब्द उथा उ । नाना
 प्रकृतं कश्चिन्निर्णयः । अत्र वनादः । अनियुक्तो नियुक्तो वा शास्त्रं विदुमिदं । इ
 धर्मशास्त्रविबोधे उक्तियुक्तौ विधिः सूत्रः । कव

वा उदयेत् ॥ इः शानोपि द्विजः पूज्यो न सुद्रो विजि विवाहविषयक ॥ ७
 उन्मियः । इष्ट्यां गोकः पवित्र्यार्थे षष्ठानवती ध्वषा ॥ ४

(निःसन्दिग्धान् र्थः) ७

कृतीनाः ४

ययशश्चेति १२

(ययशश्चेति १२)

(कृतीनाः) २

वि३१२

(महायांभाधुना) ७

(महाम्भान) २

२५

२

शब्दाशिवनवान्धर्मसुनावशीयते । अश्वरीयते अश्वरीयते शिवाविनामाशाताः । अत्रययश्चेति । केवलं शाम्भुमाशिवनकर्तव्यो विनिर्णयः । युक्तिहीनविठावेतु धर्मशानिः
पूजायते । युक्तिर्नायः लोकं यवश्वमाहृका । अत्रययकावायनः । कुलशानिवयो
नः काथीयनः । मन्त्रेनावश्वकवधर्मार्थमहितवठः । शूलोत्रिद्यदिनोवाजाम्भु
न्राकुलीनाः मन्त्रवादिनः । वाजाम्भुमन्त्रः कार्याः शत्रोमिद्रेठयेममाः । अत्रयययन
एवम्भुताः मन्त्रमन्त्रः महायां यथा मन्त्रिणो विनाशित्वा उथादानमान मन्त्रावेवाजाम्भुकाः
दन्तयः । वाजाम्भुः अत्रययविद्वान्वाश्वीयन्मन्त्रां मन्त्रां विदुः । विद्वन्मन्त्रावपिमन्त्रापर्यायणविद्वत्तदमाहमव । देविद्योत्रेकमुकीनेकक्रोधमपाहकः । अत्रययश्वमिनः

केवलं शाम्भुमाशिवनकर्तव्यो विनिर्णयः । युक्तिहीनविठावेतु धर्मशानिः
युक्तिर्नायः लोकं यवश्वमाहृका । अत्रययकावायनः । कुलशानिवयो
नः काथीयनः । मन्त्रेनावश्वकवधर्मार्थमहितवठः । शूलोत्रिद्यदिनोवाजाम्भु
न्राकुलीनाः मन्त्रवादिनः । वाजाम्भुमन्त्रः कार्याः शत्रोमिद्रेठयेममाः । अत्रयययन
एवम्भुताः मन्त्रमन्त्रः महायां यथा मन्त्रिणो विनाशित्वा उथादानमान मन्त्रावेवाजाम्भुकाः
दन्तयः । वाजाम्भुः अत्रययविद्वान्वाश्वीयन्मन्त्रां मन्त्रां विदुः । विद्वन्मन्त्रावपिमन्त्रापर्यायणविद्वत्तदमाहमव । देविद्योत्रेकमुकीनेकक्रोधमपाहकः । अत्रययश्वमिनः

(अत्रययविद्वान्वाश्वीयन्मन्त्रां मन्त्रां विदुः)

(ययशश्चेति १२) (महाम्भुः)

(ययशश्चेति १२)

धर्मेणविष्णुमाश्रयावसाः । विविधः विवेकपार्ष्णः हेतुकः मधुप्रियवहासी । अत्र वामवामिः मतामदमि मन्त्रेणैति अत्रुत्तरीतिः प्रकाशो ज्ञाननिष्ठियाव उद्यामभ्रमांक्रान् पर्वण्य
 बघावकुत्रैति मता । कात्यायनः दिवमम्याष्टमं तागं सूत्रेवातागत्रयलुच्यं । मकानो
 । मरुः । धर्मासनमधिक्याधमन्त्रितांशुः मयाहितः । अगम्यानो कपालेकः कार्यदर्शनमावते
 नः मर्कानपादो बाजानमृत्ति । बाजातवर्गानेनास्तुमृत्तुं मतामदः । एनामृत्तिरुर्तु
 शक्तिमाशुका मनाबदो ॥ सम्यग्प्रधिकारिणाकार्यमृत्तुधिक्युवे । उम्याधि
 हृत्तुपादः ॥ अत्रुत्तरीतिः । अत्रुत्तरीकयातावृत्तिप्रुत्तरीनोघदा । बादोवर्गान् अत्रुत्तरीनप्राक्तः पातामवेत्तु ॥ मृत्तुविदातामृत्तुनिधिमाशुनावदः ॥ अत्रिनामनिधुकोवाशुन

(यथाशुक्राहवाक्यादि) ७ २० (उत्तरीतायां वर्गान् कल्पेन अधिकारिणाकार्यमृत्तुधिक्या उम्याधिकारिणा उम्याववाक्याप्राक्तः उम्याधिकारिणा उम्याववाक्याप्राक्तः उम्याववाक्याप्राक्तः उम्याववाक्याप्राक्तः)

(अष्टिनाथानिदिनावन)२

(तेषु)२ (कृष्टमात्रादिकवने)२

(आशुयादिनेनानुयः)१

प्रिप्रहितानिवा । घोषमात्रे विदुतयोर्जघणबाजघो ॥ उयोवादिप्रतिवादिनोः । इहम्पतिवदि ।
 । कथाघनः । मनुष्यामात्रनेष्टयेणरदावादिमर्षने । अतश्चक्रनेठैवकन्याह्वनदुष्पने ।
 हृत्तनां प्रतिनिधिमाह्वामः ॥ कुनम्माबालकोनाउउउतानाकवात्रवाः । पूर्वगक्रोडि
 गवापिनप्रुत्राननिघोक्रितः । पवार्षवादीदशः म्माहवशावेषुविक्रवन ॥ नावदः । नि
 गवांप्रठाबेणोपानाः म्मावशेकृष्णवनाः । शिल्पिनमठापिउकानेआशुधायासु
 न्नाह्वेनृपः ॥ निर्वेषुकामो विवाहप्रवृत्तः शान्तेन वाद्युत्वेण । अथाशुवावशावष
 (कवशावशाविक्रुवन)५

कृष्टिशादेनियुक्तुममोमन्प्रिकाहिते । यदुभूम्याशुघाएपुनाशानिवादेथराज्यं
 पाकंघोकृष्टकेवाननृणद्रोहेउयेवठ । प्रतिवादिनदाउयः कृताउविवदुमृयं ॥ कुनम्पु
 कृष्णनिर्गुजोहृत्कमुथा ॥ अत्रादीउवमणक्राशितमदपुनीयुत्तमाहनावदः ॥ यानक्रातापि
 वेष्टुकार्यावोगाहोयियशुर्वामनेमिउः । अतिशुक्तुथानेनयाजकामोहउमुथा ।
 विगृह् । अथाशुवावशावशावृत्तानोभूद्रोवृत्त । विषमम्माहनामेधानठेडा
 (पुत्रादिनामउउपिउजमाणादिमिउः)७

(सकृष्टेनम्माः)२

(मासनालो) ७

मूः १३ उरुगर्गादिना नामेधा नविधावनीयाः एतान् प्राप्नुजान् वादिना निवेदिता न रेडि शेषः । यादवकाः । श्रुतिशोभनिस्तु र्घानेन प्रनक्तिघोऽज्याः । श्रुतिघ्नः मन उरुवमदत्ता नतावादिनं भाद्रिद्या
गानुपमदकेन विवादात्तुवेने ग्याजयेः युगपदानेकवशं वासुवाः । नावादिनि । पूर्व
नेनेनदं उताका नउप्रकृता र्माहानता शन्यो र्नापलुः ॥ पाक्ये प्रडिप्रमरमा
प्रक्षमशुपानेनाकुचैः शकुनशुः शन्यवाधातावाय प्रनक्तिघोः कुर्यात् । उथाठवृश्म
। यउ प्रक्षमाक्रावयेद्यमुनियउ म्मा म्मादोषकाक । पम्माः यः म्मा म्मा कोवा प्रक्षेठविनयो
धायके । युगपत् संप्रवृत्तं अधिकं उतावमाह म्माव । पाक्ये माहमेवा पिधुगपत् संप्रवृत्तयोः । विशेषेण नूनं विनयः म्मा म्मा सुयोः । विनयोऽपुः । दृष्ट्या यमनपवाधमधिकृत्या उ

(शक्रावनमडिगोः) २

(प्रथमाउतकडविभुदपुः अधिकं उरुगर्गादिना) २

ॐ इति उक्तं शास्त्राणां अनुष्ठानयोगः कार्यं च अथ मूलनोद्वेष्टनयुगलनेकव्यवहाराण्यदोषम्यातावा ॥
 मन्त्रोदद्यादृषायावेतनं । प्रतिपद्येति उकार्ये उद्गुक्तीति प्रतिपद्येति नृकः । वादयोगः वि
 यथा घातवन्तः ॥ इत्युक्तं प्रतिपद्येति मन्त्रार्थः कार्यनिर्णयः ॥ निर्णयमकार्ये धनादिदाने वा
 यथा कर्मणां प्रमाणानुसंध्यां । विवाद्ये मद्ये च कनानुद्वेष्ट्यामृतः । माहं मनुष्य
 कविवादे दाम्नां मूठविवादे वा एष मद्ये च उद्गुक्तीति शून्यानि महामहोपाध्यायाः
 मन्त्रियुक्तं कान्तकं ॥ अथ वादमाह्वरम्पतिः । अतिथोक्ता प्रगुक्ता इत्युक्तं नो मद्ये च इति । उदाकानः प्रदुतयः कान्तकानुक्ताः । अत्राणि विशेष्येति चामः ॥ बाजदिवकृता दोषमुष्मिनका

(प्रतिपद्येति)

(काथादिना)

महापठः कर्तव्यमाह कान्ताधनः । अथ च प्रतिपद्येति नृकः अतिथोक्ता इति चामः । मन्त्रोदद्यादिना
 वादयन्तु माह्वरनादिनिर्णयं दण्डानमृत्तमः । वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः ।
 उद्गुक्तीति चामः । वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः । वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः ।
 वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः । वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः ।
 वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः । वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः ।
 वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः । वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः ।
 वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः । वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः ।
 वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः । वादिनोर्जाघावादिनाः उद्गुक्तीति चामः ।

३०

(वादिना)

नेत्रवेद्यदि । अथर्थागममात्रेण ननु वस्मन्वादिः । सः कृतममयवक्रैः । बाहुदेवकृतं दोषं माश्रित्तिः प्रथिपादघे । कोश्वनवर्तमानसुदयोदाण सुउद्वनं । अवधुत्रिकमहेताः बाहुदेविक दोषप्र
 मित्रोनेत्रदृष्टिकामको अणवाधुतिः । कोश्वनादिधुजा
 योगः ॥ ० ॥ अथवावहावनादनिर्णयः ॥ उत्रुह्मण्डिः । पूर्वपक्षः मूतः पादोद्विजायाम्भोरुवः मूतः । कि
 याद्विपाद् ममप्रतिगच्छिषु ॥ यद्यपि मंयद्विपत्रावनिर्णयोस्ति । उथाप्युत्रुववादिनेवडाषार्थमाश्रित्कृतपुन
 ॥ प्रथिहादोषनिर्मूलं माधुमं कावतान्निउ । निश्चितं नोकमिदुःक्रेणक्रेणक्रेण विदोविदुः ॥ अन्पाक
 पक्षः कल्पितः पूर्ववादिना । यद्यत्तुः पक्षममूतं प्रथिवादीउत्ताउव ॥ प्रथिहा माधाति धाधिकवाक् उम्पादोषैः पबम्पवविब्रुार्थपदादिभिः मूतं माधुमं माधनार्त्तिमताथं पक्षं विदुः । अन्था प्रथिहादोषे

किश्रुतः । उथाठेश्वीउः । अथमाघावाजयुक्ता निकृतिः कोटिन शारु विषमा महुवयुक्तं जेदमामिभिः धुक्तं
 यापादसुथाठांन सुउत्थानिर्णयः मूतः । मिथ्याकोठेठुष्णाः माः अन्वकन्दनेउथा । प्राप्तीयेठ संविक
 क्रियामाधोानकवती प्रथिपादताका ॥ ० ॥ अथडाषापादाः ॥ उत्रुहासुकरणमाश्रुः कावायनवृह्मण्डि
 वः प्रुत्ताथेनिः मन्दिसेहानिवाकूनः । विबोधिकारनेमूतो विबोधिप्रथिबोधकः । यदाठुव विधः
 पबम्पवविब्रुार्थपदादिभिः मूतं माधुमं माधनार्त्तिमताथं पक्षं विदुः । अन्था प्रथिहादोषे

(लोकीपर्यविपर्ययम्) २ (अधमर्त्तहादिकमिचर्थः) ७

यं अथवयाजुवधुः ॥ हनं निवस्यं च नवावशावन्वेषणः । ह्युत्तमणुगणसुंशुयतेवावशावतः ॥
 कृता । मनुष्यादिबुद्धिर्वाप्यवशावन्वेषणं ॥ सर्वेष्वर्थविवादेषु वा कालेन वा मदीदृति ॥
 इति । अत्रोदाहरणं पशुसुपनादि । अथविवादग्रहणं मनुष्येण विवादेषु प्रमादादिधाने प्रकृता
 उच्यते इति वदन् नरेण्येन दत्तः पञ्चाङ्गीयते । उच्यते मन्त्रं शत्रुमन्त्रं धारयामि मन्त्रं कालेन ग्रहणं प्रकृता
 नामपिवादिप्रतिवादिप्रतिवर्तनाः । अथवाधाणनेपि उच्यते विष्णुधर्मैः ॥ मन्त्रैः प्राञ्जलैर्वाके
 नमाश्चाद्यानः ॥ मन्त्रैः कृतेषु कार्येषु मन्त्रैश्च विवादेषु । कानाञ्चिदेषु वा कानं दद्यात्
 अमामर्थ्यां सुतेवपि । कानादिषु ह्येकानं कामं उच्यते कुरु मया ॥ इति मन्त्रैः । यदाह्येव विधेः शक्यः कल्पितः श्रुत्वादिना ।
 दद्यात् शक्यं मन्त्रं प्रतिवादी उच्यते ॥ मन्त्रं मूलं युक्तं अथवा अन्त

यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥
 यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥
 यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥
 यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥
 यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥
 यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥
 यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥
 यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥
 यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥ यदाहनावदः ॥ इति उद्योगसूत्रं ॥

अथवादिनिर्दिष्टमिति प्रसिद्धिर्निर्दिष्टः

3
6

(मात्रादिप्रमाणदृष्ट्या) १ (महाभाष्यमिच्छान्तवद्विरेचः) २ (पनाघनकर्त्ता) ३

उक्त

वादिभेदस्तदप्रसङ्गः ॥ अथवादिप्रमाणदृष्ट्या नोपपन्नानिबन्धवः । श्राद्धप्रणनाघीच्छीनः पञ्चविधः सूतः । प्रपनाघी हिनक्षेत्रे नमोनकृ मन्त्रुक्तिर्दिनेः । क्रियादेशी उग्रामे नर्मकिंत्तिनुस्तु उग्रना रेति
नावदोक्तं । वादिना कुसुमार्थमा प्रपनाघं वदति प्रपिवादी उग्रार्थेति निम्नीर्थात् प्रकृतात् क्रियो
काम्याणुपनक्रान् ॥ उग्रवसुक्रणं उग्रदं चानावदः ॥ पञ्चम्याणकं मावममनिप्रमनाकु
प्राङ्ग्याय चानावदः प्राङ्ग्याय चानावदः ॥ अतिघुक्त्वाङ्कियोगमयदिकुर्थादणस्तव ॥
कूनमिडिवाव । अतएव पूर्वपत्राथमसुदं प्रपिणकं निवेशयेदिनुक्तं नचविप्रतिपन्नान्याया
ठदिडिवाव ॥ तावादिनामूप्रतिनापुत्रयावा कदाहिद्वामावादा देवाय श्रयउरे उडावाविमर्षणार्थं विप्रतिपन्नम्याणि उग्रवर्षादिने तावाथ ममागमा उन्निषेधाथं ममाथुं उग्रामसुवां वित्र

(अपवादमाह) १ (अथाश्राद्धादि कविनाथउग्र) ६

२ (अथिभनिधौ) (साविदिःप्रतिपादिः) ३ (शानाउवति) ४

गोहनेनेति उग्रं ॥ याउवकाः । अत्रार्थमोउव लेखं प्रकावेकमनिधौ । लेखमिडिवा
नं । अथाप्रगमा मितवमूउव उदिदोविहः ॥ मिथ्यामन्त्रुडिणकिम प्रवमूननप्रथा ।
मिथ्याउव विजानीयाउव उवशवतः ॥ पञ्चम्या उग्रार्थम्याणकमाहादक अतियोगप्रति
थमागउमधावमन उदिगुक्तमधावयामीडिमप्रपिणकः कथमूउव उग्र अतियोगप्रतिकून
व

(पूर्वपत्राथमसुदमिडिवाव) ४ (प्रपनाघनागि) ४ (लोकापार्थविणार्थयन्त्र) ४

(उग्रवसुक्रणं उग्रदमाह) ४ (उथाठिवागप्रतिकूनवाकामोवोउवमिनामयः) २
(सूकणमूक्रा उग्रदमाह) ४

श्री

१

(प्रतिपाद्यनाकारकं परादि ३: मन्त्रादि
(यदि) पक्षमपि कान्तु रश्चिदि गोपक
(यदि) तत्र प्रतिपाद्यनाकारकं परादि ३:

(अनाश्रयप्रतिपादनाः)

(अविशेषि) (आद्या ०३०)

(उपनिर्णयः) ७

(समाह) २ (सुप्रकृत) ७

(अतिरिक्त) २

उपनिर्णयः नृश्रीउमिडिगकः । कानविशेषगङ्गायाः उमा उदानाह जाउरुथः । देशविशेषगङ्गायाः उत्रनाह मामिथः । देशादिमन्त्रा उकृतायाहानजानामां ३७ वंघोऽहामाबले
नार्थः उदप्रश्नप्रतिपादनाः अत्रठवमत्रयः प्रश्नासुन्दनमूत्रेनप्रश्नाकारप्रतिपादकं ।
उपगुणः । मासमप्रतिपदिः माः सासुविदि कदाहता । अथिनाडिदिहोयोः अर्थः प्रनर्थय
यदि । न्माः डिधोयोः पूर्वः प्राज्ञासुमउठ । अडिगुउउइडिअडिगोः । प्रतिपद्य
याउदाउउउवयुसुमप्रडिकूलनप्रनवसुन्दनमिथः । प्रतिपक्रासुन्दनाः प्रनवसुन्दन
यथाः उरुः शउप्रश्नप्रतिमिडिमन्त्रं किलु उः पविशोऽडिउमिडिअउसुउउववादिनवक्रियानिर्देशः । उथाठनाबदः । आर्ष्यः पूर्वपेक्रमयमिन्नर्थवशाडुवः । विवादमाश्रितसुवप्रश्नवाः

मांदेशमिथोउवः । आहः मिथोउवयात्रः । वृश्माः डिः । शुक्राडिगोः प्रनर्थयदिउं प्र
दिउं उमा । प्रणंकावनः कृयाः प्रनवसुन्दनः डिउः ॥ आठावेनावमनोनिपूनलेप्रयते
उअङ्गकयोडि उधर्मः ३० उथाप्रणमनठेनोऽह कृत्वावनः उः प्रडिकूलकापकावनः कृ
मिडिउमीमूउवाहनः । उठकावेनाउवः द्विविधः वनः उलः वनः दुर्वनः कृ । उउवलवदुवः
मिडिउमीमूउवाहनः । उथाठनाबदः । आर्ष्यः पूर्वपेक्रमयमिन्नर्थवशाडुवः । विवादमाश्रितसुवप्रश्नवाः

(अर्थलङ्) २

(उरुव) २

(सोवादीजिउः इनुठयदि मउप्राज्ञाघः) ७

प्रतिवादिनः । आधर्यं पूर्वलठं पूर्वणक्रम ॥ उत्रमूर्णकमाधम धार्घमानठम धर्मकावनं निर्घाउनादि उदुणसूत्रव कावनोउव ॥ अत्रवमिथेउरवादमाउदः । उत्रिधार्घमानठ
 मांडावप्रयोऊकं अग्रहनकपकंनउधमकावनं ॥ उल्यवनकावनोउव यथा मदीयेघं हूमिः कामागउठादिउिवादिनोउे मदीयेघं हूमिः कामागउठादिउिप्रतिवादिनाणितथोउव
 मिउिउवपूर्ववादिनः क्रिया (उदमासार्थे प्रतिवादिनः) ॥ उथाउघाउवः ॥ माक्रिषू
 लकावनोउव यथा । मामघं हूः कामागउठादिउिवाहूउे ममेघं हू हू वषोणउउठा
 उिघाउवः कार्यवाजं किउनेउदुऊं पवेनउउमानाघाहू मेविं शठिवाधिकी उिहू मिमाउविषयकेन उणवाहेनाणणादिउठादिउिउवदेवउठाः । पशउाः क्ववउाहू मेईनिक्किं शठिवा
 धिकी । पवेनउउमानाघाधनमादशवाधिकी उिहू नपानिधूउणाहाणिउथा रठिप्रमानं ॥ उत्रमउकमागउठेपूर्ववादिनः प्रमानोणन्यामः । उथाउेऊं । पुवावउिहिउेहेठेप्रतिवादिकि

(कामागउविप्रमप्रमानाणन्यामः)

(नवठि)

(संज्ञा) १०
(संज्ञा) १०
(संज्ञा) १०
(संज्ञा) १०
(संज्ञा) १०

(संज्ञा) १०

(संज्ञा) १०
(संज्ञा) १०

(संज्ञा) १०

(संज्ञा) १०

(संज्ञा) १०
(संज्ञा) १०

(संज्ञा) १०

१०

१०

यावदेव । इत्यनेन वादिनः प्रोक्ता क्रिया कुलपि यादिनः । आचार्येण यवशावेण भवमानो उद्धृतेन यवशावेण मित्रिणः । सर्वान् अस्मिन्नुत्थे मया पूर्ववत्प्राजितो वाचः । प्राज्ञायाश्चिदा
यमानस्यमानात्तावत्तावकः । एतद्वा मदीये विशेषमाह उक्तमनावदो । मिथ्या उ
बनयोर्वापि प्राक्तं कावनसूत्रं । यं प्रकृतार्थविषयं यत्र वाम्यां क्रियाफलः । उक्तं उक्तं
ह्येति । मिथ्याकावनां शयोस्तु कण्ठं कावनो उक्तं प्राक्तं शान्ते विचारणीयं । पवित्रो
दिदि १० नवतुष्टिगतो मिथ्या उक्तं यच्चिपुत्राणां वमया गृह्यतां सुवापि विंशं पवित्रुत्वा वि
काव नायोर्वापि वि वापि शक्यात् उथादमि उक्तां मानो उक्तं मूयं मूयं उक्तं निर्णयान् इहादि उक्तावः । प्राज्ञायेण मत्सर्वशेव मदीयानुत्थे विविदि उक्तं । यदि उक्तं मिथ्यापि

वकावनस्य मातामेक उक्तं । मत्सर्वान् महानेन उक्तं किमुक्तं । मिथ्याका
विद्येय मदीयेन मत्सर्वान् । मत्सर्वान् महानेन उक्तं किमुक्तं । मिथ्याका
धनस्य वापि नत्तेन मत्सर्वान् मत्सर्वान् मत्सर्वान् मत्सर्वान् मत्सर्वान् मत्सर्वान्
मत्सर्वान् मत्सर्वान् मिथ्याकावनस्येः मदीयेन उक्तं पूर्ववत्कावनो उक्तं मत्सर्वान् मिथ्या
कावनस्येः मदीयेन उक्तं पूर्ववत्कावनो उक्तं मत्सर्वान् मिथ्याकावनस्येः

संज्ञा

8 (समवायविषये मन्त्रादिगतिनिष्ठाकायनकणादिनामर्कस्येदृष्टोमावना) यथा २

(कमिन्नुवविषयैरुक्तः) 8

(अथैसकृत्) 6

विंशतिपूर्वनाशुंतास्तेषु षड्विंशत्युदासिध्यांश्च प्रथमार्थविषयस्य विचारोपक्रमनीयः ह्येवोऽनुबोधमाहृत्तुं च गच्छां मूणार्थविषयैरिति कुलार्थविषयैरेव यत्र क्रियायास्तुत्यादेः
फलनिर्णयः शास्त्रवृत्तिरुदंश्च प्रथमानुशास्त्रं । यदि शत्रुग्रहणेन प्रमत्तिं शत्रुपक्षे च पक्षी
समाक्रियो बलवतेन सम्यक् निर्णयविद्यां गच्छां पक्षीशः पक्षीशोऽपि विषयोऽपि मास्तिनः प्रष्टव्याः ।
तदेनमिथादुत्तरमस्तु च महत्तु वृत्तं एकावच्छेदनमस्तु च महत्तु वृत्तमाह कात्यायनः । पक्षीकदेशेयं
मेनतिवृत्तिरुदशे । यथा शत्रुपक्षेयामेव पक्षीशोऽपि नृशत्रुवृत्ति ॥ ० ॥ अथ क्रियाणां ॥
वादीं मूणक्रियाविद्यां । उद्योवधिकारो नियममाह्वयः । प्राज्ञायेकावन्नोक्तोऽपि नृशत्रुं माधये क्रियां । मिथ्याकृतेषु पूर्ववादी प्रतिपत्तेनमाहवे ॥ मिथ्याकृतेषु नृशत्रुं मथेनादिमूलात्ताद्यावादी

शः पक्षीशोधने मास्तिनः मन्त्रि उदासिध्यात्तु व वाद्योऽपि मूणा यत्र नृशत्रुं प्राप्नुं निश्चित
इति मन्त्राद्योऽपि मन्त्रादीन् मन्त्रैः । शत्रोतिवृत्तमाह्वयं मन्त्रादीन् इति मन्त्रैः । अथैवच्छेदक
मन्त्राद्योऽपि मन्त्रादीन् मन्त्रैः । मन्त्राद्योऽपि मन्त्रादीन् मन्त्रैः । मन्त्राद्योऽपि मन्त्रादीन् मन्त्रैः ।
उत्तुवादिधानाननुवृत्तं यावत्तु च ॥ उत्तुवादिधानाननुवृत्तं यावत्तु च ॥ उत्तुवादिधानाननुवृत्तं यावत्तु च ॥
उत्तुवादिधानाननुवृत्तं यावत्तु च ॥ उत्तुवादिधानाननुवृत्तं यावत्तु च ॥ उत्तुवादिधानाननुवृत्तं यावत्तु च ॥

शत्रुपक्षेयामेव

पृ 18

(क्रिया) ०

३२

(मास्तिनादिकं यं प्रमानं तं वाच्यं प्रत्येकं यथा २)

(उत्समाधीवनपत्रं) ७

माक्र्यादिनिर्दिष्टानां नोत्रववादी उत्रउम्यमानुष्याः क्रियायाग्रममुवा इतिन्यायमूनं श्रुतानिमाक्र्याद्यममुवे उत्रववादिनवदिक्यं । नकश्चिदुक्तिर्योजावदिकेषु विनियोजयेत् । अत्रियुक्तायदाउच्यंदिचंदिचवि
शावदेविडिकानागनोक्तैः । अत्रश्रुतार्थानाथिनोदिकानिषेधेथार्थप्रवृत्तिनिमुःप्राप्तोच
इवेमानुष्यादेविकीपवमिडिउवदथकं मिथ्याउवेधंणुषकं । इति श्रुतानिनिवदिक्यमि
धमूनविषयनवेको कानागनोक्तदिकविषयकनिघमउद्दिनईहाळ । यत्रविवादविषयेप्रवृत्तिसन्दिह
यातावाः श्रुतिनिमुः मन्वाळ नठ नकश्चिदुक्तिर्योजावमिनादिनाविबोधः । उम्योउवार्थप्रतिगोसिधि
॥ प्रमानं निधिउकुक्तिः माक्रिनशेडिका उत्रउं । एवामनउमातावेदिकानाउममूयाउ । दिकानाउमव ॥ उनागुणाणोविषंकोषोदिकानाहविशुद्धये । महाडियोगेमेतानिशीर्षकमेरुडियो

(मानुष्यादेविका उत्समाधीवनाथर्कक्रियाणदमिथ्याउवेधंपीडि) ४

वार्काडिधानं मिथ्येसनाबन्धुनिघमायइतिन्यायां नियमार्थं । नठकामवठने क्रियाणदंकारनो
उवाचं । अत्रमानणदमपूनबनुयाथमेवानुषादीनठथविषममहिउम गोववाः श्रुतार्थाना
नमुकउम्योउवानइत्यांश्रुतिवदृष्टे क्रियाउदममुवेउमेवदिक्यंनठप्रवृत्तिः । अधिकारनिष्
प्रयत्नां उत्रद्विषयवधनसामिनोदिकमिडिनोक्तप्रवादः ॥ निधिउदुतावेदिकानाउयाउवकः
॥

(मन्दिमूत्रनिविषयवय) २

गोश्रुतानिनिर्दिष्टानां नोत्रववादी उत्रउम्यमानुष्याः क्रियायाग्रममुवा इतिन्यायमूनं श्रुतानिमाक्र्याद्यममुवे उत्रववादिनवदिक्यं । नकश्चिदुक्तिर्योजावदिकेषु विनियोजयेत् । अत्रियुक्तायदाउच्यंदिचंदिचवि
शावदेविडिकानागनोक्तैः । अत्रश्रुतार्थानाथिनोदिकानिषेधेथार्थप्रवृत्तिनिमुःप्राप्तोच
इवेमानुष्यादेविकीपवमिडिउवदथकं मिथ्याउवेधंणुषकं । इति श्रुतानिनिवदिक्यमि
धमूनविषयनवेको कानागनोक्तदिकविषयकनिघमउद्दिनईहाळ । यत्रविवादविषयेप्रवृत्तिसन्दिह
यातावाः श्रुतिनिमुः मन्वाळ नठ नकश्चिदुक्तिर्योजावमिनादिनाविबोधः । उम्योउवार्थप्रतिगोसिधि
॥ प्रमानं निधिउकुक्तिः माक्रिनशेडिका उत्रउं । एवामनउमातावेदिकानाउममूयाउ । दिकानाउमव ॥ उनागुणाणोविषंकोषोदिकानाहविशुद्धये । महाडियोगेमेतानिशीर्षकमेरुडियो

कृषि । कथायानुभवः कृषिादिवाक्येषु । विनापिशर्षकं कुर्यात् नृपद्रोहेतिपाठके ॥
 नक्रनं उनदशानक्रात् उद्विक्त्वात् उद्विक्त्वात् उद्विक्त्वात् उद्विक्त्वात् । अत्रात्रियादुःशिव्याव
 अत्रियुक्तः । उत्र सर्वं विदुः दिवउत्तु । अत्रिक्त्वात् अत्रिक्त्वात् अत्रिक्त्वात् । उदाहरण
 । धृष्टाद्याधर्मजन्तादेवकीनवधाम्मता । अत्रानुमानं कुर्यादि । उत्रमात्रमात्रमनुः । ममक्रं
 मात्रं विवादिनामिति उद्वचनात् । अत्रवाक्यमपिमात्रिनमात्रमत्र । अत्रानिवश्यावक्र
 कः । पञ्चमः अत्रानिवश्यावक्रमात्रमात्रः । मात्रिनामपिमात्रं मूलक्रं पवित्रात् । अत्रानिवश्यावक्रमात्रमात्रः ।

(अनुदाविनोपिमात्रिणादेव) २

महात्रियोगेषु महापाठकादिप्रवृत्तवाक्येषु शर्षकं इति शर्षकं प्रधानं कथं वाक्यार्थपादाजय
 क्रिष्टोत्तरवदियोज्यमादिककर्मप्रवृत्त । अत्र शर्षक्या अशित्नादियमात्रं कथं इति उद्वे
 त्तिः । द्विप्रकाशाक्रियात्प्राज्ञानानुष्ठादे वकीउथा । मात्रिनेत्यानुमानं मानुषा विविधासुता
 कर्नामात्रं श्रवनाच्छेवमिधात् । उत्रप्रमानमात्राणनक्रनं । अनुदावीठयः कश्चिः कुर्यात्
 उद्वेद्याद्वानिकिन्नुन । अत्र सुत्राणि उद्वेद्यात्पथादृष्टे यथाश्रुतं । अत्रिवक्रः अत्रमात्रानियु
 क्तः । अत्रानिवश्यावक्रमात्रमात्रः । मात्रिनामपिमात्रं मूलक्रं पवित्रात् । अत्रानिवश्यावक्रमात्रमात्रः ।

(अत्रादुद्वेद्यावक्रानुमानेनिष्ठप्रज्ञाने मात्रात्कथं अर्थः) ३

(मन्त्रकार्यमणि) ७

३२ विज्ञान १२

(अणुवाक्याशुद्धि) २

(वाक्यादीनां) ७

७०

२०

अथिनाशकतवा मशुवनाश्रवनादुवमाश्रानर्थः । एवं योऽथिनाश्रुतयाप्रवृत्तिवचनं श्राविडः मशुचमाश्रीनाइ मशुव । अथिनाश्रुथमिश्रुथं प्रवृत्तिवचनं मशुव । यः श्रावउंदाश्रु
 तेश्रुचमाश्रीमउंशुव । उनानुउववादुतिडिताथविषयकमथैकावणजं माश्रुमिति
 त्रिभुगुमुकार्यमनथा । कार्यमदनि श्रुथा उद्विक्कुरुतेन एवशुणवमधार्मिकते
 तिधायकवश्रमानमनुवतेमशुताहृषियमिति । याश्रुवकः । अववाः माश्रीनाउेयाःश्री
 उववाः । विज्ञानूनानु । अथिनाश्रुः । यथेतिथोयउाउयमुमाउऊाउायः माश्री । अ
 विदुक्क मितिउंउं । उदाश्रु ॥ अतिप्रउगुनममनमूउयानुमठ एकोपीति ॥ अथवश्राविद्यमण्यकं निषेधयतिवृश्रुणुतिः ॥ नवमशुणुक्कवामुश्रुवावमुयववा । उंउेउश्राविद्योगाश्रुते

(मितिउं ४२ उं प्रधानं प्रशंसुमितिधावः) ७

(अशंसुप्रनयुः) ७

(उंयानुमउकमणिश्राहृतादेव । उंदावतउवृत्तिवचनः) ७

यदि ४

(शुभं अग्रणि)

(शुभादिदावेः)

(गुनमन्त्रादाव उँउयानुमउयकाणिमाक्रु उवउीनथः किमुअग्रमसुः)

कृष्णकदाठन । एकामिनिउयुनमन्त्रः प्रधानकल्पः उदकाव उँउयानुमउयानिग्राहः । उथाठनावदः । उँउयानुमउयः माः दूयाविबदमानयोः । उववेकोणिमाक्रिण्येयः माः ममं मदि ।
 उँउयानुमउयकोः नूकृठादिनामर्यजनप्रमिदुसुदुदा माक्रिण्येयं मदि वरुजनमनिथोप्र
 मउठनिर्नयाथडाः । उदाइमनुः । एकानुलूकः माक्रिण्येयः वरुः सुँठोः णिनसिधः ।
 धुउपावः । एकानुलूकमाक्रिण्येयदिउिजीधुउवाहनधुउपावसुनयुदुः । नूकृठावैधु
 उनिधेधमूधेनानूकृठो कमा उँउयानुमउयधर्मविठुंत्वेणमाक्रिण्येयवोधुउेनथडानवि
 । दावेः सुयादिदिः । उथाठनावदः ॥ सुनाः माक्रिमिकाधुँः किउवायोधिकाशये । अमाक्रिनसुउदुँठो सुधुमनं नविठु ॥ किउवाधुउकावाः । अजाणवाधमाशशनीः ॥ दामोः रकाव

कृष्णः । उथाठने सुँठे विवादिमरुण्य की किउयानु मना उिधानममुवादिनामयः । विठाव
 म्नावरे वमिबडादुँठो विठाने ठयेयुँडाः । एकानुलूकसुमाक्रिण्येयदिउिकुनूकउदु
 वाः माक्रिनोः उविठुमइँठु उँठि उँकणदवथडाणतुः उवउवाउं पाः सुथाण्येकइँठुनुवोधु
 बाधः । अउ श्वविमूकणप्रधुँठुनामूउयानुमउयकृष्णमाक्रिण्येयानेधर्मविदिउिनेक
 । दावेः सुयादिदिः । उथाठनावदः ॥ सुनाः माक्रिमिकाधुँः किउवायोधिकाशये । अमाक्रिनसुउदुँठो सुधुमनं नविठु ॥ किउवाधुउकावाः । अजाणवाधमाशशनीः ॥ दामोः रकाव

(यद्वा निष्कण्ठेन वा ३० म० कोऽपि साक्षी उवेदिनर्थः) ४ (यद्वा ३० नादिकं येन मूर्धका वादिना निर्दिशु ३० म० कोऽपि साक्षी उवेदिनर्थः) ४

२०

शिवः कृष्णं सुवानम् विवादयः । एतेषु ननु मन्त्रकाः साहमेमास्त्रिनो मताः । मूर्धिवो ग्लाने दिघशामः ।
उथाठवामः ॥ शुचिः क्रियं च धर्मिष्ठः साक्षी यत्रानुचुत्वाक । प्रमानमेकोऽपि उवेः साहमेधु
। साहमेमाहना बहः ॥ मनुष्याभावनं सुघं पवदावातिमर्षनं । पावद्यामनुत्तरेव साहमे
साक्षी उवेदेकोऽपि घाठिउ ॥ मं मूत्तं येन यं पणं उवेनेव विडावये ॥ एकवपुमा
वापुपावद्यमं प्रहनेधुमास्त्रिनो नपं वीक्राशु ॥ सुघपवदावगं मनादिका र्णा
उघां वकां मित्रा विडावादिनिकपे नोनोपणं नूनपणं दिघा भानोठनयं नउवाकमाडादि विवशं बमाहका ।

आदिशकाः किउवादयः । उउघानुमता उवे सुठिकियावडादिधुनधुऊकेकोऽपि ॥
विशेषतः । अनुचुत्वाक म्ना उवे मनवादिठेनावधुत्वाक इति उवेदे उठोणव
पंक्रधामउ ॥ कानाघनः । यमपुर्वनिः क्रेणेमास्त्रमेकोऽपि दाणये ॥ अशिनापुशुः
नं म्माः विवादेण विकीरुतः । मं मूत्तं घाठिउं पणं कुणुनादि । विष्णुः । सुघमाहम
नां निहनेवेनेव क्रियमानताः देवादेवपणं सास्त्रिनो उवे उठि उठानपवीक्राशु उं

(साक्षिनां)

(पवसुगोमानधु) २

(सोमवतानुमानाकां) ०

(मावले)

मानं धिकेनेवणवीक्राकुडुठिं मृउठि ॥ आविद्यादीनाममाकाप्रानावदः । आविद्यामृणमावृणायेठप्रुयुक्तिजानवाः । वठनाउष्वमाक्रिठं नावहेडुवदाशुः । दानरुद्राकरेश्याविद्यमाइदेवनः । १
 कांशाप्रमकणासुविरुदेवधानवा । वृकर्मनिबडोविप्रः आविद्यानामधर्मवि । मकणां कणांमात्रां महितां वक्रिवदे विडि मशार्थेहृजया वठनादिडियाविद्यठादिक
 पाठिधानां नठानात्ताहृविनर्थः । उथाठउवां मृयावेदिककर्मकथनयगुउया पवकायका र्थासिम्भवनममुवां माक्रिठकणनयकार्यनिघोर्गठळाणउयेनयवशबहृष्टोवमिनडानपृठुठि
 उमाक्रकथानर्थकाळनठमाक्रिनः कर्तयाः । किंठुक्रुताः मृयंभाक्रिनोउवलेव उंठोउष्व विद्योम्याउामिडिशुः । वृरुमामाक्रिठं वृरुठानेवग्लानेदियठादिनर्थः । मनः मृनां
 माक्रं मृिघः कृयुं रिजानां मृशादिजाः । मृदाः मृउंमृदानामृानामृघानयः । मृउ वेमन्यवनेठगवीवम्यापिठानेये । मृिघाणममुवेकार्यं वानेनमृविसेनवा । मिघेनव
 कृनावाणिहामेनमृउकेनवा । देवव्राह्मणमानिधेमाक्रं मृहृउं हिजान् । उंमृथानमृांमृथानवापृवार्हवेशुठिः सुठिन् । कृशीडियाश्मनं मृहृं मृं कृशीडिणाशिविं । गोदण्डकाशुनेके

यादृक्

(प्रतिष्ठाविवक्षुवादिः)

(दाघं) २ (वक्रमानं) २

१२

शुभं शुभं सर्वेषु पातकेः । गोवाजकाशनापहायेयं पातकं उतवानृतादिधानेमादिदिवेशं । उतमाशानृतादिधाने उवान्मर्वपातकेः समुद्रात् रेवृत्वाशुभं पृच्छेत् । एतन्मोक्षमृतालोकायेच्छुभं
 वानद्यादिनः । मित्रकृत्ः कृत्स्नमात्तेमुर्वदतामृषा रेडिमनूजं धूमनं । मन्त्रं नक्त । अशुभेधम
 णा यादृक्पातकः । मन्त्रां प्रतिष्ठां याम्नातुः साक्रिनः मजयं तावत् । अन्तथावादिनायमाधुवनस्यपवाज
 उमः ॥ नानृत्तवचनेनाशोर्जीवनाशुदधीनं ननुपापीयमोर्जीवनमिति ॥ यादृक्पातकः । केष्वेव
 नानिप्रिजानाशुनिदिष्टानाशुवादिना । उघामोकात्थावादीरुदाहमर्केणमाक्रिनः ॥ रेडिकावाय
 तृतीयमाकिश्विदिष्टे उत उदाहपवम्पाव विवक्षुवादिधानेदाह । माक्रिनोतनिर्णयरेडिपव । इहमात्तु कर्मनिष्ठाणां ग्रहनमाह । शुनिदेष्टे किंयायुतारेते उथा माक्रिनोश्चिर्मसूदिष्टोन् मन्त्रो

(शुभिकममानार्थादिः) २ (माक्रिः) २

इसुक्तं मन्त्रं उन्मयाधुत् । अशुभेधमश्माहिमनामेवातिविद्यते ॥ रेडिमनूनावदोक्तं यावत्
 यः ॥ वर्तानां शिवधोयुत् उतमाक्रनृत्तवत् । उतपावनायनिर्वाण्युक्तः सावसुतोदिजेः । गो
 नां वचनं मन्त्रेषु शुनिनां उथा । शुनिदेष्टे वचनं ग्राहं येषुनवदुवाः । उघामिति शेषः । यदुमाक्रि
 नवचनं उतयानां शुलकणानां माक्रिनां मन्त्रेण कमापत्तथावात्तं पवम् उतुत्तमात्तुपिपुत्तया
 शुनि मन्त्रिनाः माक्रिनामर्था

यादृक्पातकः ॥ नददाति द्विघः माक्रां जाननुनिनबाधमः । मकूटमाक्रिनां पापेः उन्त्यादन्तेनतेवदि । काथाघनः । अवाठिनवकेवघं वामयुः कृत् माक्रिनः ॥ ४

(उत्तमशुनान्तिउमाक्रुत्तवम्) २ (दक्षमन्त्रिविवक्षुत्तया) २

(माक्रिनमिडित्तः) (अनुवर्णः)

(अनवस्त्रविषयः) २

(माक्रिनां)

(निषेधार्थः) ७

(माक्रिप्रतिपाद्य माक्रिभूषणं नदासाय अत्रैतः अनवस्त्राणां उक्तिः)

(लोकप्रसिद्धाः) २

षष्ठ्युत्तराय ॥ अत्रैतं दूषयनवाक्यं उन्ममं दूषयति । उन्ममं विवाहविषयमम् । मतामदादिविदि उदूषयनमेवयां नरु कववादिमाक्रिः प्रतिपाद्यं । अनवस्त्राणां उक्तिः । मतामदां प्रसिद्धं घं लोकमि
रूनथागिवा । माक्रिनां दूषयनं प्राक्कमसाधं दोषवर्जनां । अन्ते माक्रिः माधे दूषयने पूर्वसा
वस्त्रविषयः उन्मां प्रसिद्धं दूषयनमेवयां । उदूषयनमाहकाथायनः । बानोऽज्ञानादमनां स्त्रिया
नेवादिगिः । कुर्यान्मिथे उत्रि उत्रां वादः मोगिनबाधमः । यदुत्तरेयेन क्रियाप्रदं उत्र उत्रमाह । मिथ्या
पूर्ववादे पूर्ववादिनि क्रियाप्रष्टे या इति शेषः । उदनां माक्रिमाहूष्मतिः । पूर्ववादे उत्रिनिधि
यदुत्तरेयेन । दानाप्रमानो यो माक्रिः कुर्यात्तां उत्रिठकनो । कावायनः । क्रियानदेविकीथाक्राविद्यमानेषु माक्रिषु । नेच्छेष्टु मन्मूवादेष्टुनम्याक्रिकं नमाक्रिनः । ममत्तं माक्रिनां यदुदिये सुमणि

क्रिनां । अनवस्त्रां वेदोषस्तुष्टामणनममुवां । असाधं माधनानं मिष्टं तां दोषवर्जनां अन
णासां कुर्येष्टं । विद्युयां वाक्त्रवः सुशब्देवनिर्घातनादविः । यः माक्रिनेवनिर्घातनाहता
क्रियापूर्ववादेकावने प्र उत्रादिनः । प्राज्ञाद्यविधिमिष्टे उत्राण उत्रं विनिर्घातं । मिथ्या उत्रे मति
उत्राक्रां कार्थनिर्घे । इयोक्त्रुष्टयोः मत्रिः म्यादयः मिष्टुयाविव । माक्रिसनविकल्पमुत्तय
शानसा क्रियाप्रदं नमः ॥ ३ ॥

(मिथ्या उत्रे पूर्ववादिनः) ७

(कावानां उत्रे प्रतिवादिनः) ७

(यः माक्रिपूर्ववादे भनितान्मि मतायां कनाहूतः मूयमागं उत्रि असावणिमाक्रि उत्रे नदेमिः मनसा क्रीनमः) ४

(वादिप्रतिवादिनां उत्रे प्रनूत्तरे क्रियाप्रतिपादनं मतामनप्रमानेन निधिउत्रमति निर्घातं मिष्टं मत्रिः कुर्यात्तां) २

(ग्रामो मया पूर्वक्रिः उत्रां नरु उत्रे नर्थनिर्घातः) ७

(प्रमानं)

(यत्र सामोदो मास्त्रिनो उक्त्यात्सतो उत्रे केन मरुतं अणत्तन उद्विक्त्त मरुतं यदा उत्रे न बोधो उत्रे मन्वे हानुत्ते दादिदि) ०
(उक्त्यादिनः) २

(घातवक) ४

(शक्तिप्राप्तिः) ७

(अदाशुत्तैः) १

(उक्तविषय) ७

(मनुवाक्यावधारणा) ७

(एकांशविचारनेन सर्वदाणन) २

२७

शोधयेत् । एतत्संशयान्छेदे बोधः । घातवकः । निश्चितनिश्चितानेककामदेशे विचारितः ।
क्रियादिभिर्विचारितः । सर्वान्दद्याद्येकदेशे विकारनेन वादिना स्वमादमवगम इदमणव
एकदेशे विकारिना द्विजानत एव उक्त्यात्तदणनाणेन दुःशान्तावधावनां अणवांशे जिउथांशमेवम
नवादिठममृानमिनेव कण उक्तपवम्वाममृावनाप्रणयानुत्तीतादमादेवयोगांशु
अनथांशे निववहावदशिनानां नदोषः । उथांशे गोर्तमेन न्यायाकृपणामे उक्तांशुणाथः उतमं
दुयमाधावनठादुयविषयवठनानां । अत्र एकवाक्यायनः । घद्येकदेशे प्राप्तादि क्रियाविद्ये उक्त्यात्तुम्ही ।

दाणः सर्वान् नृणानामान् प्राप्नुमि वेदितः । यानिश्चितानेकमूर्वनादिकमणनपठिमकद्रव्यमा
मघाने अघितं विमृत्तमिडिक्त्त ताप्राकानेण नृणनामुत्तुत्तदद्यात् । एतच्छेदे यननवाठनिकं । किन्तु
मुक्त्त । मनुविचारकम्यानि प्रकृते विषये यथा विमृत्वादावधावनादिविचारितांशुं निम
ववठनां सर्वं दाणनीयमिडिनिर्णयः । एवञ्च उक्तवाक्यानुमायेन निर्णये क्रियमाने वस्तुने
गृह्यथाम्भानं गमयेदि नृत्वा उमाद्राजाठार्थावनिन्द्याविर्णमं हृतं । एवञ्चास्मान्नायमवादि
मायाकान्तुर्णानिदे वकीवदतान्नां । वदतां विवदतां इव विशेषणदर्शयति । पूर्णानि

(उक्तेन) २

(मनुवाक्यावधारणा)

(उथांशे यत्र मानुषी क्रिया कणमात्रादिना एकदेशे विकारितं च मनुविचारनाथं देवक्रियायामणकानामुक्तितावः) ०

(एकांशप्रतिणारे अणवांशम्यानिनाणनेन कदाचित्तेनागृहीतांशम्यानिनाणनममुयां नानाधि

उक्त्यादिभिर्विचारितं मनुवाक्यावधारणा (एकांशप्रति ७)

विज्ञा
(एकदेशविज्ञानस्य प्रतिज्ञाविषयकार उच्चैर्नपराधुमा मन्त्रप्रकारेण देयं यदतियुजाउरुमठ उच्चैर्नपराधुमा) २

(व्यापकम्) ४

मणि १

जिना १२

(रेडिवचनमनर्थकं आदिनर्थः) २

(मन्त्रीकारव्याख्यान) २

देवकी ममय विषयिका लिनग्राह्या । उनेकदेशप्रतिज्ञादिकया प्रानुष्ठादिक्रियया ममन्त्रमाधमिद्विविधि । नठ यद्येवा मध्ये ७ कान्याग्रहो विज्ञावयमि उदा मर्कमेवदा उच्यमिति प्रतिज्ञावादि विषयठ मेकदेशवि
ज्ञाविज्ञानवचनमोडि जोग्यो क मउानुमा विने विनमउ धुजमिडिवाथं । प्रतिज्ञाविषयकठेनेका
नातिगुजमानादधिकर्धनम्यापिप्रतिज्ञाउमदानावशकत्वा नग्राह्यमृनिवेदिउरेण विवथं अनि
शविषयं उमिं म्पुवापकेकदेशप्रतिज्ञाविबनुमानां मन्त्रवर्ण विवाथं । विज्ञाविज्ञानेकदेशानु
माधार्थं मेनिगदिउ मात्रिगुः मकननुवावे । म्पुमदेमाह मठो र्थेयं माधुं पविक्
रुवेणियोजापिडि । यदु यनेका र्थातिगोपिघाव् मन्त्राधयेरुना । मात्रिगुिमुावदेवानो नउउमा मिउ धनमिडिकागा यनवठनं उहनाचनठिउपुत्रादिविषयकं । उथाहिनाना विधणिअनुाद

थातिगुं जेन मर्कवाथवापला विज्ञाविज्ञानेकदेशेन देयं यदतियुजाउरुमठ नर्थकं । प्रोहिवादे
वदिउमप्रपज्ञाउठेनाप्रतिज्ञाउममर्कमेवादेयतां नठविज्ञाविज्ञानेकदेशवठनं थाप्यमूठेकदे
मिउवापकम्यापिनाघउाग्राह्येमिदे नग्राह्यमृनिवेदिउरेण विधानानुपपत्तेः । एवम
न्त्रिउमिडिकागा यनवठनं उहनाचनठिउपुत्रादिविषयकं उद्विषयप्रदर्शकं सनप्रहेणां गण
नठेडि । उथाठे

(मन्त्राधिकमणि)
धवयावेषामनमठे कृत्वा नानि कर्मणि
(लच्छते रेडिवचनार्थः) ४

(उच्चैर्नपराधुमा मन्त्रप्रकारेण देयं यदतियुजाउरुमठ उच्चैर्नपराधुमा) ३

(कमाठि मउमूथाप्यमृमठि कृत्वा नानि कारवधिनोयाणी कृत्वा कृत्वा नानि कारवधिनोयाणी कृत्वा उद्विषयमिनर्थः । उथागण हउकृत्वा नानि कारवधिनोयाणी कृत्वा) २

(यदिद्वयमिद्विषयं प्राकृतं मन्त्रं उदात्तवचनं यदतियुजाउरुमठ उदात्तवचनं यदतियुजाउरुमठ उदात्तवचनं यदतियुजाउरुमठ) ५

(मयूजिकं)२

उत्पुज्याज्ञानज्ञानाज्ञानामि नूतुवे वादी मात्रादिभिर्घनं प्रतिपादयति । एवमेवपुत्रेनदाउयमिति ।
अविक्रमाविपुत्रघातिमुक्तो गवधम । अनुमानं प्रनांकनितं । उदाहमनुः । वाक्केविडावये
अमुताविकः र्दिउः सुदयेणभुयोमात्रादिः आकाशा विदाउः उक्तुघा काउकेण र्दिउं न मानना
कुवन्तुः ॥ अशादेशादेशात्रुवः याति सुक्कनी पविनेछिठ । लनाठं सिद्यतेयमासुधवेवर्ण
। मुतावादि कृतिंगच्छे मनोवाक् कायकर्मभिः । अतियोगठमात्रेउदुष्टेः मणविकारिउः ।
मनोवाक् कायकर्मभिः मुतावां प्रुक्कां यथायोग्यां विदुतिंगच्छे । उदामदुष्टेरेनथः । अउवशीयामाघने । आकाशं चामानो गिनशक्याविनिर्दुहितं । वनादि विवृणोतेवडावमं गुं उं ननां

२४ एवमेवविशुक्काजीमुत्वाहनप्रुउयः ॥ कात्यायनः । अनुमानाश्रवः माश्रीमाश्रीकोनिप्रिउगुव ।
निर्देहावमं गुं उं ननां । सुववनेदिताकावेचक्रुघाठेदिउं नठ । सुवोगदगदादिः यर्णे
गादिना । एवाश्रानुथासिरेवदिहनिक्काठानेचः माश्रीवलवानरेनथः ॥ सुथानिकणोउया
मठिठ । पविशुष्टं अनहाकोविक्कं वरुडाघठ । वाकठशुः अजयति नोउथाको निर्दुजननि
नपराकां वाठं प्रतिवठनेन अजयति उक्तुशपवकाय वीकनेन निर्दुजति कुटिलीकषाति यदा
वनादि विवृणोतेवडावमं गुं उं ननां

(उक्तुयाउदुयं)७

माक्र० २

(माक्रिनःप्रमाणमित्यर्थः) ५

(माक्रिना) (अन्वयात्) २

(अन्वयमाक्रिनामाक्रिनात्त्वर्थः) २

(उद्वाधक)

(माक्रिनःप्रमाणमित्यर्थः) ५

। आकाशोद्धर्षणः सुप्रथमादवेवर्णकणः । नाशदः । मूर्ध्निर्घेनागिकालेननिश्चितं मिद्रिमापुष्पात् ।
। नानिदिदं शक्योतीत्यर्थः । निपिठं मूर्ध्निनेत्रेणैव उदङ्गणवद्वेनेवाश्यामः ॥ आनिपि
। मूर्ध्नि उच्छात्रितं घटमीमायाश्चममभ्रुतः । अक्षुत्रोपिठवे माक्रिग्रासमुत्रनमंशयः ॥ अक्षु
। ग्रामिण्यंश्रिवाकम्बोजाठकवशाविना । कार्येष्वसुत्रुवोयः मादर्थिनाप्रहितव्ययः । कुल्याः
। घादानमसुत्रुं क्रीडाधनमविच्छ्रुति । दूतममाक्रुयेतेवविवादेमसुत्रुमिच्छु । माक्रिनःमांधनं
। सुमाक्रिनोदिकामेवठ । इच्छुमिच्छुः । लेखं वा माक्रिनोवापि विवादेयमादृष्टिताः । उमाकार्यं नमिच्छु उयावदुनुविशोधयेत् । उल्लेखमाक्रिकणप्रमानं । लेखं मोधनमाशकावायनः । मूर्ध्निनेत्रे

। मञ्जाननीं प्रनानेभ्युं अजानं मुत्रुनेभ्ये । मूर्ध्निनेत्रि मं म्मावयोधकनिश्चनमठ्ठादयं छि
। उकीनायः म्मां नेत्रेभ्ये सुमउभुमः । माक्रिवा माक्रिनां नमस्य माक्रिममणनः । इच्छुमिच्छुः
। उअणिमक्रिनो उवशीनां इच्छुनां वदकावायनो ॥ अन्वेषुननिद्रिच्छुः माक्रिनः समुदाश्रुताः
। कुनविवादे सुत्रुवेयुस्त्रुणिमाक्रिनः । मूर्ध्निः । दृडादुच्छुं च्छुनां माक्रिनां निर्गमिमिच्छु । विच्छु
। प्रोक्तं नदिकं नठनेच्छुकं । प्रकाशुमाशमेवादेपाक्येच्छु उवाठिच्छु । वनाच्छुवेयुकार्ये
। उमाकार्यं नमिच्छु उयावदुनुविशोधयेत् । उल्लेखमाक्रिकणप्रमानं । लेखं मोधनमाशकावायनः । मूर्ध्निनेत्रे

(लोचं ३३) ४ (५३) ४

(विक्रयं क्रीडाप्रदाने क्रीडा अग्रहलेठ) २

(मथुमः) ७

(इच्छुमिच्छुः) ७

(माक्रिनं विना मुत्रु कर्तृकानादाने) ७

(दृष्टाच्छु प्रशयादि वाक्याच्छु कलशादि) २

(वर्षान्तरः) २

(आधिक्यं शेषेऽर्थः) २

(प्रतिवाचं यद्यन्तरेऽपि ३) २

(देशकवशात् नूमावतान्तरः) २

दि २

॥ वाग्नासिकेपिसमायेत्प्रतिः मंजायत्प्रतः । धात्राक्रवाणिमृष्टोनिणत्राकृतात्प्रतः पूवा । नावदः ।
 यत्र धनिकं निरिक्तं नैथकाः । उदणं पार्थं कथं मृष्टेऽर्थेः सिद्धं वा प्रयात् ॥ दक्षिणं प्रतिकानं कृपादि
 मउत्तु कानश्चनममर्ता प्रष्टुं दर्शनं ॥ तिनूतिरुत्तुतां नृष्टे नष्टे इति लिखितेषु । कर्तव्यमनिलिखितं केषु
 उक्तिः । मूनेथाममाक्रिकमपिप्रमानं शनूद्वावानेथं माक्रिमदिप्रि यथा मंज्येनानूयः । दक्षि
 इतिमाक्रादो मृते पूवादिमं मूनेथामत्रं नमिह्यति यथाधिको गोऽस्मि उदा उदपिप्रमानमिन्तरः । एउ
 उमिष्टि उथाविधमपिप्रतं यदिष्टुं मृनिकादिमनिधो दक्षिणं पादिउं माविउं वा मृयं शनूनेन वा उदा उदपि मिह्यति इत्यर्थः ।

नेथकुट्टिविधं प्राउं मूइमूानं कृउं उथा । शमाक्रिकं माक्रिमळं मिह्येत्तं मिह्येत्तुयोः ॥ मृतामृमाक्रिकेना
 शाविउं यत् । नेथं मिह्येत्तमर्कवमृउं यणिठमाक्रिषु ॥ नेथेदेशां प्रवसेत्तदं दक्षिणं उदुत्तु ।
 नेथविधिः मृउः । नेथं यथातानामाक्रिकं हेतुवत्तु उदवेत् । विप्रतिपक्षेण वा क्रुउं मन्त्रकागमहे
 उर्धामिनदेशे यादृशीनेथामिह्येत्तुः प्रवर्तुत्तु उदुत्तुयाः । उयोः मृहमूनात्तु योनेथयोः । मृता
 माहकानाघनः । यत्र पृष्ठमापन्नोनेथकः महमाक्रिह्येत्तुः । अनिको धनिकेवनेनं पत्रं प्रमानयेत् । दक्षि
 मत्रादेशां प्रवसेत्तदं कानश्चनं पत्रानघनकानं प्रतीकनं शमाक्रिकं मृतामृमाक्रिकेना कको

(सुविन्दुसुखायकश्चमदः)

३३

(निगोनीनामिन्द्र) २ (यत्तु यत्तुदिकुयेनस्यभेदादिनाङ्गनशकउ किं अर्थादीकउउनेयकिंकिंउतुवन
(उननिष्पादकः) २

२६

२७

पनामः । नेथमिडिधः पउकेनापिरेडना अनानामठि द्विउ उत्रविशुडिणको घनामाणउ उनमशामविशुामहेउउमस्रकावगमका पकषनेनिनेउकामिडि । मिताक्रवायाम्मिडिः ॥ पूगंशेनीगनादीनां यामिडिः
पविकनिगिडा । उम्यासुमाधननेथं नदिकाभम्माशिनः । पूगं मस्रुशयनिगोनीनां पूगः मपविकिडि
सुविन्दुकर्मकावादिः गनः एकक्रियाथोचउः । पूजागिनेथोदोघानविशोधये । उमस्रुजा
प्रमाउमस्रु उमस्रुताणितरुवे । अडिपुकेरेडिनेथाममाधुउतापनार्थमडिपुकेनेथप्रहीउवि उदविडाणे
॥ याउवकाः ॥ पशउां वताशनिधुमेविं शडिवाधिका । पवेणउजमानायाधनमदशवार्धिका ।
। अउलाककशकर्मठां वर्षगणनामावनेन । उथाठविधुधमेउवे ॥ मदानुणमानथमावनेनलोकशयंमाहावहावकर्म । उदेव मावनेउथामामिडिं मस्रुथोदधाः मस्रुताः । विश्वप्रयडिकासः

उः रेडिकानाघनेउः । आदिशकैद्विजाउघनाउः । उनग्रामनगवादिः । शेनीउमजाउघमस्रुः । उंमस्रुनि
उजिदोषां सुनेथोदोघां सुनाथुयां ॥ वृहमण्डिः । उरुवेनेथामाशुउं उणुकोउजिमेवठ । अडिपुकाः
वसुउउं पूउणउं माधुउं उं माधुमिनेथः । माधनकमस्रुसुनिथनादिनेडि प्राशुउं ॥ ० ॥ अथउकिः
विवादमस्रुउः मस्रुधुस्रागिनः । पवेणामगिउादिनाउजमानायाधुमेकिं मडिवधनिवृथास्रुठहानिः

॥ नेथमस्रुताप्रामाणशक्यायां नेथग्राहिना पूरुकाप्रकावेणउनिवसनायं उं पूउणनेथोधीनोतागवउंणला म्मोनेउलेथामस्रुवनीयं उदाइकानाघनः । आशुउकि १४
वृहमण्डिः । मस्रुधुमिडिउाडेः सुधुपुवमनाउवेः । निशोणविवनां कारेः ३३ नेथधमिधुडि ॥ कामः । कामासुउं वानेशुस्रुडिउथेवघुवे । प्रमाननेवउलेथामिडिशामुविदोविदुः ॥ ३

पमानं प्रयुक्तं मिन्द्रः
(उननिष्पादकः) २
उः किंयत्तु उनाधनिकन प्रकउवनिधम)

वर्षानिविशतिर्घमादूर्ध्वं कुरुणावेविह । मतिर्विद्विमतमथमातमासहनिमिधाति ॥ ममथमो वानठादिदोषवस्त्रिउम
 मानं पवेसुसुसुननुसुमर्हि ॥ यदकिस्त्रिधनजातं ममक्रमेवर्षानादिकातिषेकेन पवेदश
 म्नामं नशातनर्थः । गोउमसु । अजजाणोगुधनं दशवर्षकुरुणावेः मन्निधोः काकुविधि । जजावि
 णोगुश्यागिन्यात । अजाणोगुः प्रकीर्त्तित्तिरुनुकउटेननिमिउ । उपात्तं अणोगुसु
 एवसुत जनयति । यथाकानथाश्रिवशेनवाजमकुवजनयति उववसुसुमि उरि । म्नामिनाठापावि
 कव वानोकजाणोकउवदेवउटे म्नामिनिमशामहापाथाय कुरुकउटेउसुसुवमन्निवर्मानोणाध्यायप्रकृतयः । एवशावाणिउादृशव एउद्विकरुवठानात्थायाथयानि । उउउंणैक्यामृठहानिं सुकाठ

ल ० राजनादिवि ७

(विंशतिवर्षदशवर्षापूर्वमित्यर्थः) (विनेत्यर्थः) ४

(नक्षत्रमाहात्म्यः) २

(मन्त्रेष्टादिनाम्नं) ४

धृ ४

(नक्षत्रादावित्यर्थः) २

२१

सूत्रमाहनावदः । सुकृमानानपवेवर्धनयस्तानमोहादुणेकृत् । समकृत् तिस्रः त्रयोऽष्टमाशान्कृत् । कुरुतेवसे ।
सूत्रानि ३ महच्छ्रु दयानुहादि । एवञ्च विंशतिवर्षापूर्वसूत्रतिमाधकर्वनाननाद्येकं ननुदयव्यं
सूत्रोर्गवादिधनेसूत्रमिति । पूर्वसूत्रानामकलागतौर्धदासोक्तवनेव । ताले सुत्रहानिमा
बानधनेविना । उथागनिधिवाजुष्टीश्रादिधानाधनेषुणि । श्राधिवक्रकद्वयं उणनिष्कणः
मसूत्रं प्रन्नादिपूजं 'जडावृहिविकनः' वानोऽप्राप्तुषोऽशवर्षः उणनिधिः प्राणात्तोगार्थमर्णितः
ननश्रुतिं सूत्रानानवाकौर्कवन्ति ॥ मित्राक्रवायांमृतिः ॥ इवमार्द्रक्रियात्तोगाजनवाहादिपूक्रिया ।

कुरुमाहृत्सूत्रिः । म्नायवमिद्रिमाथोडि सुकृत्तानिमूणेकृत् । उणकृत्तया क्रमया उकावनकं सामिनः
सूत्र एवदशवर्षापूर्वसूत्रतिमाधादाशनाननाद्येकं ननुदयव्यं । उकृत् कालपवत्सु
धादीनां श्रावर्द्धादिगणताकुवताशनिविनडिधाययाउवकः । श्राधिसामोणनिष्कणजउ
वामेनसूत्रनाथायमसूत्रयन्निघण्टे इतिनावदोक्तं वामनसूत्रे निष्कणाद्यावदुत्तमं पूलादिमू
। उउञ्च श्राधादिडिर्जडादिधनेषुविना श्रानानि उकृत्तोगाकानेन सामिनो नश्रुति एतानि
श्रावक्रिया श्रावणजननिःसवनक्रिया ।

(अथथात्तोगाजउदयनामैत्यर्थः) ४

मार्गक्रियागवादीनां निःसर्वादि क्रिया । भाग आगनादिक्रयविक्रय मूनं जनवाहो जननिर्गममार्गः । आदिना कदाहू कवादिमं ग्रहः । घातवक्त्रः । आगमोच्छ्रितिका भागादिना पूर्वकमाग्रता । नागमः कावणप्र
 कुक्षिस्तोकाणियवनी । आगमसुहृतायेन मोक्षियुक्तमुहुरे । नउमूउमूमुतावाकुक्षिसुत्रग
 क्षता । हूमादावागमः पूर्वपूर्वकमानागउतागोहनवान् अउः क्रमागउताग आगमाहनवान् । उ
 म् । त्रिपूर्वप्रतागमाह्वामः । प्रणितामहेनयदुक्तं उपुत्रेनविनाउउ । उविनायमणिहाउ
 यस्तुकपूर्वप्रः । आगमोणिवनवाननउवति यत्रमुन्थाणिकुक्षिर्नास्ति । उथाहनावहः । विद्य
 निम्न । यत्रवादिनोसुमार्गमवनप्रवृत्तो आगमयोश्च पूर्वार्णवतावोननिर्णयउ । उत्रयमूकुक्षिसुमार्गमोवनीयान् । नउनामूउमिउताक्रवा अर्थाद्वागमणोर्वाणर्णनिश्चयसुवमर्सेषेवविवा

७ (अत्रकेकसर्विभक्तिवर्षाणां भागउगउतिवोधः आदिप्रतिवाहममक्रुतेनेतिहेयः ममक्रुतागेउ एकपूर्वप्रानुर्तावेनादि एकविभक्तिवर्षेनादिमूहमिहेविउतावः)

२४

पद्मवनवकुवाक्रिया । आधीप्रद्विहृकीतपूर्वाववनवकुवाइडियावन्कवठानिर्नयः । आगममिठि आगमातथाप्यत भूषावति येन कथादिता मशागम इति वावशावमाहका । आगमः साक्रिपडादिकमि
 डियावन्कवठानिकनिका । आगमोर्धनार्जुनोपायः कथादिविडिमेशिनाः उवाणेनाति युक्तं कु
 आर्जुनोर्धनेदुक्तिमागममशागममदि । उम्भूतकुक्तिमेवेकाणोर्धादिघूनकिवन । इतिभून
 ॥ कुक्तिशोधनमाहर्तुमनूकानाघनो ॥ मागमोर्धनार्जुनशनिशिद्राहवयोक्तिः । प्रनर्थमनि
 शक्तिधनविषयकवर्षदशकनूनतागणवः । आहृतियुक्तेति यातोतेकियमानेणखेनाति युक्तः न
 प्रउमवावहाविनः । पूत्रेणमोर्धः ममाथ्यानठजाणानिवर्तये । जागः केवनतागः विवाहमिठिशेषः । उथाठमधव । आलोउकावगं दानं मथेकुक्तिमुमागमा । एषमविवाहतागः प्रश्नात्तेउवणवः उथाविध

कृतीमूरुवे उम्भूतलोखोनागममूरुवेयातां किंकुक्तिवैवउप्रधानं । विशेषघडिवृम्णडिः ।
 पानिधुतं । उम्भूवादिनकिंकनेडिमेशिनधुतं । आर्जुनार्जुनकर्ता अत्रपुत्रमकुक्तिशोधनमाह
 धानप्रणश्रुताद्देतागरेषु । प्रमानमिठिशेषः मागमः क्रियादिघुक्तः एषठ भूमिविषयकवर्षवि
 वेतः मृतः म्या नूगममूरुतवान उदाउम्भूवादिवागममूरुवे । उदाइनावदः । यथादाकछयिवादम
 एषमविवाहतागः प्रश्नात्तेउवणवः उथाविध

जाग्रागमं विना प्रमान विनाश्यामः । वर्षानि विंशतिं कुडामा विनायाडासुडा । रुद्रिः माणो कषा मूर्ध्नि युनाठ द्विणो कषा द्विणो कषा ठिद्युना नउत्रानुषा आगमः । एउद्वठनममप्रकृतागविषयकमिडि म
 मक्रविंशतिवर्षजागविधायकवठनेनाविद्वहं । एउद्वकम्मूडकानवाडकानायनः । मारुडकानकि
 विप्रकषकुडि यणदेशकनमाडउत्रिनादि । अउएवनाबडः । अनायेनउयडुडं पिडा
 नणानिधुउणाहः । उवणर्थः पिडामड् पिउवमादायविडिविनर्थः । यडु अनागमकुयडु
 यकउडुमसाकुविबोधां नमूणार्थवणं । उथाठमएव । यडुविप्रडिपडिः मारुडमसाकु
 धायाः । वमुउमु अनागममिडिदुविधायकवठनं म्रुधिननवधुधनणवं । म्रुधिनकुनवधुधानाभकदाठनऊर्घाडि । अनागमकुडुमानमणिवर्षशडेवणीडि म्रुठनिषेधकनावेडवठनेकवाकडा

यादृमेः मागं माकुडि विषाठ । अमार्डेठागमाडावां अमाडिपूकषागउ । षड्विर्वैकपूकषडुडु
 पूकडेउवेसिडिः । नउं शकमणाकडुं अमाडिपूकषागउ । अनायेनेनउत्रानागममिडि म्रु
 डुवडुनवडुडानुणि । ठोवदणुनउं पाणं दउयेणुशिवणुडिः इडिवठनीठुवं दउविधा
 र्थमाकुयोः । अर्थमाकुथमूडुधर्मसाकुथमाठवणं । एवमेवमूनणानिमहामहोणा
 अनागमकुडुमानमणिवर्षशडेवणीडि म्रुठनिषेधकनावेडवठनेकवाकडा

(नमूणार्थवमिडि उनवडुनवडुडानुणीनविबुडिउमिणर्थः उथाठ ममक्रविंशतिवर्ष-मममक्रषड्विर्वर्षजागनूनकानजागोपनक्रकमिडिडावः) २

जाग्रागमं विनापिप्रमानमिनाश्यामः । वर्षानिक्वितिं बुद्ध्यामायिनाकाशुतामता । रुद्रिः साणो कषाभूमिर्हिगुनाठद्रिणो कषा विणो कषाठद्रिगुनानउत्रानुष्ठाशागमः । एतद्वचनमममक्रडागविषयकमिति म
 ममक्रविंशतिवर्षडागविधायकवठनेनाविष्कृत् । एतादृकस्मृनुंकाकानवाइकागायनः । मारुतकानकि
 विष्कृषुक्तिं यणदेशं नमाइ उत्रेयादि । अउएवनाबुः । अनायेनउयकुं पिडा
 नणानिधुउणाः । उवणर्थः गितामइ गितवमादायविजिबिनर्थः । यदु अनागमकुं यदु
 यकउइमशासुविबोधां नमूथाथणव । उथाठमथव । यदविप्रतिपदिः मारुमशासु
 धायाः । वसुउमु अनागममितिदउविधायकवठनं धीधननवधनणव । मुधनकुं नवेदानां नकदाठनजीर्घति । अनागमकुं जमानमणिवर्षशठेवणीति मूठनिषेधकनाववठनेकवाकडा
 याभूमैः मागमाकुं विष्कृत् । अमार्कडागमाडावाइमादिपूकषागता । वधिर्वर्षेकपूकषकुं
 पूकउवेसिदिः । नउं शकमणाककुं अमादिपूकषागता । अनायेनेनानागममिति म
 कुं वदुनाकशतानि । ठोवदुनेनउं पाणं दउयेपृथिवीपतिः इतिवठनाउवदुविधा
 र्थमासुयोः । अथनासुथमूजधर्मशासुथमाठवे । एवमेवमूनणानिमहामहोणा
 अनागमकुं जमानमणिवर्षशठेवणीति मूठनिषेधकनाववठनेकवाकडा

(नमूथाथणमिति उनवदुनाकशतानाणिविक्रितमिथः उथाठ ममक्रविंशतिवर्ष अममक्रवधिर्वर्षडाग नूनकानडागापनक्रकमितिडावः) २

०७

यउविमिठिः मादिठि अथमासुमाण्डइदाइवनं । यत्केकमाजुयधवधार्यमानेमिउनद्विः अणवमजुयधवधार्यमाने धर्मनद्विः उअशिवनमृमिनाकुला मिउनद्विः कवायउः । अठाघउउउध्राणविठिघा
उवाकाकाअथमासुमूः सुजा कोधनोउविउउउउधर्ममासुअथमवनमृवावशवणणणं । अउउ
प्रठिवादिनोऽमनिधाने पूरुषेकइयडागाठिप्रायं लेपूरुषपडागंसउउंणि प्रमानडादिनापुः
इउमणिउउमकुंनानाधामिधुठि । अमापिनाठयकुअं गृह्रेवाणनीदिकं । मूहद्वमकु
नउघांमिधुउउउने । आणनो विकयमानं विवाक्काजामाउा ॥०॥ अथयुजिः ॥ नावः उं
ककुलानानि विठिः मउकुडाममागगः । उथाकुरावइमुचुवनण्डाप्रकीउिउः । एनकठिदेविठिउयोदणुणावघाहृनुवः । अमाकिप्रनयाक्केउे पाकथेउणवामनं । एनकठिदेकधिवाअअ

(नोपक्रमेण ह्युक्तं)

उपादिभिः । पाकशेषाकपाकशेषे । शब्दः लोपश्च सुसुतोवर्ति । नाशः शक्तिशून्यत्वात्मानोपि प्रतिशून्यत्वात् । विच्छेदः पक्षे कृत्वा वा पक्षे उभावहे । यदा धनिकेनाधमनिकः विच्छेदः पक्षे कृत्वा वा
उमेहेमं धारयमीति निर्देशमानोपि न उक्ता क प्रतिघात उ उवान उदो उवका नमनेना कृत्वा गताय
बिनमदये । अर्थकालव नाणेशमशुसूक्ततादिभिः । गणाशेषशुसूक्ततादिभिः । अर्थविचार्य
काशुल्लु उदणशुसूक्ततादिभिः । वक्रमानवचने दूर्वाकवदृशना पुत्रादो म्पशविधानाळा
उत्तमोपि विवचनं । नष्टशुजनपराक्रा उम्पामहातिघोषविषयात्तुन सूक्ततागणथममतिव्या
ये ॥ उक्तशून्येनोने सुदं दूर्वाकवं शाशये । द्विदृशानोने तिनकवं द्विदृशानोने जनकवं उक्तः कृत्वा नोने सुवर्नकवं पक्षे कृत्वा नोने शीतो कृत्वा उमशकवं सुवर्नाहोनेकोषोदेयः । सुदम

मथि ति निर्नाय उमथं धनिकाय फणयेदिनर्थः ॥ ० ॥ अथशणथः ॥ नाशः युक्तिशून्यत्वात्मानोपि प्रतिशून्यत्वात् । विच्छेदः पक्षे कृत्वा वा पक्षे उभावहे । यदा धनिकेनाधमनिकः विच्छेदः पक्षे कृत्वा वा
मानमदये निष्पीडये निर्णयं कुर्यादिनर्थः । अर्थसो विवादविषयसो वनं वपुशुतापेठं कानमठपु
वाणिमये उ उ उ न उ उ वेति प्रतिज्ञामुळावयन शशुिनजनघोईमुप्रक्रेणः । उमि शोरे ममसूक्त
शवानइहा । शक्तिशून्यत्वात्मानोपि प्रतिशून्यत्वात् । विच्छेदः पक्षे कृत्वा वा पक्षे उभावहे । यदा धनिकेनाधमनिकः विच्छेदः पक्षे कृत्वा वा
मर्केष्वेवार्थजा उषुसूक्तं मुनं प्रकल्पं

शुद्धातिमबनं वाज उक्तुवताहनिवा । उमसुक्तं विजानीया उथासुक्तं विपर्ययाः । कान्यायनः । उमोक्तं मानमर्कं मय जनमायदिबुधये ।
नविणितनः । नेत्रवसुनसोसुउथोमादः प्रजायते । शिबोक्कयुदुदुदुदुदेविकाकाध
नसोवुधः । एथाशिशुगथं कुर्विनथेनठेठनस्यति । कामिनीधुविवादेषु गवां दुग्धे उत्रेकने
पथे एव विवाहमिदुर्थं गायामार्थं श्रावणकशोमेकनार्थं प्राश्ननवश्रुमर्कं मदीकृतुधनदाना
उथानवः । उमामनेशुगथं कुर्यान् नसोमिथ्यावधेमिउ० ॥ कपिमेठिप्रानिमांशुपनक्रुनं उद्वधपा
ज्ञां मजयाकुवः । अनथावादिनायमाधुवपुमणवाक्यः ॥ सुयमकृणनोपिसुठ्यावमिउपिमन् ।

बागाश्लिष्ठातिमबनं येन दद्यात्सुमः । इवातिमावविस्माठेष्टुंछादि
थानुनां ॥ उमोक्तं मेठिनदुदेशकाणकमबकादिः । मनुः नवृथाशुगथं कुर्यान्सुलोण्यथे
। प्राश्नेनाकृणनकोठशणथेनासुिणउकं ॥ कामिनीधिविठिवहमिकामिनीसमुोगांथं वृथाश
कोठवृथाशणथेनदोरेनर्थः ॥ यमः । कृष्णामृषातुशणथं कपिमेवधमंयुउ० । अनूठनठयुजेउवधेनठ
णेनवृथाशणथकर्तुयुंउउरेनर्थः ॥ ० ॥ अथनिर्णयः ॥ उरुनावदः । यस्मात्तुः भाश्रिनसनांशुठि
क्रियावमनोण्यरेउणरं मन्वावधावनं । मलेववधुतः पश्यात्वाजाशामः मनासुतः ॥ यमवादिनः

(ग्रामो जयी मन्वादीनादिवाक्येन प्राञ्चिकादिभिः प्रसंगानां) ७ ना ७

२७

प्रतिवादिना वा मास्त्रिन रेवृणनक्रनं मास्त्रिनिश्रितुक्रियुक्रि मणथानां माथिः ७ उमं प्रोमानं घामोयप्रतिज्ञामनं प्रतिपादकं मवजयि अन्वथापवाजयीति प्रनेउव० मृयमकूपणनः श्राप्तनेवादीकृतसूणवाजयः
मृठ्यावमिउः कर्णाम्दवेवर्णादिना गवाजिउठेतावधाविउः क्रियावमनः मास्त्रादिना प्राणुपवाजयः।
मास्त्रम्पतिः ॥ प्रतिज्ञातावनाद्वादी प्राञ्चिकादिश्रुंजनां । जयणक्रमठादिक्रियादीनां कनिग
बनोणैउं जयणप्रश्रिनं निश्रै । पूर्वोक्तवक्रियायुक्तं निर्णयानुप्रदानं । प्रदद्याजयि
निर्णयश्च उथा उमायथा ठावधुउं मृयं ॥ उथथा क्रबं नैथं यथा पूर्वं निवेसाये । मडा
पवाजयावधावनं निर्णयकानावमिउं मधाम्नाश्रुणादिकं सर्वं नैथनायं निरुणनमाममकं प्रदगतिथं उथा हि ज्ञासोउबनिथनं हेठुवेन पूनर्णाय प्रवमननिषामाथं नहिनमृश्रुमिउमि

पव० अननुब० मकावधावनमर्देउ मडामदादीनां पवाजिउाथमिउिनिर्णयमर्देउरेडि ॥ निर्णयकन
हते । जयणप्रनिथनप्रकावमाश्मव । यदृउं ववशाबाडुपूर्वणक्राउवादिबं । क्रियावधा
नेनेथ० जयणउं उदृठे ॥ कानायनः । श्रिथिनश्रिवाकानिप्रतिज्ञामास्त्रिवाकउथा ।
मदमृयेउउधप्रमामुविदमुथा ॥ उउमृ ज्ञासोउब क्रियाठणप्रमास्त्रादिकं निर्णयेशु जय
पवाजयावधावनं निर्णयकानावमिउं मधाम्नाश्रुणादिकं सर्वं नैथनायं निरुणनमाममकं प्रदगतिथं उथा हि ज्ञासोउबनिथनं हेठुवेन पूनर्णाय प्रवमननिषामाथं नहिनमृश्रुमिउमि

(यथाक्रमं तासा उंउव क्रियादिकणं) २

(उमां निथनप्रत्याजनं दमयति उमाश्रुति) २

श्याउकेन पञ्चाङ्गित्वा पुनः पविशति मयेति प्रवृत्तमन उवति प्रमाननिश्चनं पुनः प्रमानां प्रोचोपनामनिबामार्थं । उदाहरकानाद्यनः । क्रियावनवतीः उवाहर्कनां धावनमूठ । मजयेद्धुमकेः
 पुनः प्रमानां प्रोचोपनामनिबामार्थं ॥ निर्नाउवशाखेउप्रमानमहनमुवे । निश्चितं मास्त्रिनोवाणि
 नां प्रमानमहनउथा ॥ निर्नाउवशाखेउप्रमानमहनमुवे ॥ शर्थेणयप्रमानं काखनेनविताविउ । हाण
 वन्तः ॥ उदाहरकानाद्यनः । वयः कर्मठविउकृत्तुं दृष्टेयुदापये ॥ मनुः । उ
 निर्नाउं अउव उविउं प्राप्तिवाकादिः ममाणिउं उद्विवादनं पुनर्न निवर्तयेदिनर्थः । यत्र उ वि
 वयः ॥ उविउकृत्तुं प्राप्तिवाकादिः ममाणिउं उद्विवादनं पुनर्न निवर्तयेदिनर्थः ॥ यत्र उ वि

पूर्वमावेदिउमठ ॥ यथाणक्रेषुधानोपनिष्कनाः प्राहृषोयुनाः । निर्नाउवशाखे
 येरुनिकमार्थं दृष्टेयुदापये ॥ अणवयमोनं अणवयुं काखनेन मास्त्रादिप्रमानेण । याउ
 बिउं ठावृनिष्क्रेषु यत्र कृठनममुवे । उउउरुमठविद्यानुउद्वयोनिवर्तये ॥ अन्निष्क्रेषु मास्त्रादिदि
 आनुनिष्क्रेषु यत्र कृठनममुवे । उउउरुमठविद्यानुउद्वयोनिवर्तये ॥ अन्निष्क्रेषु मास्त्रादिदि
 अणवयुं काखनेन मास्त्रादिप्रमानेण । याउ
 बिउं ठावृनिष्क्रेषु यत्र कृठनममुवे । उउउरुमठविद्यानुउद्वयोनिवर्तये ॥ अन्निष्क्रेषु मास्त्रादिदि

(पुनः प्रमाननिश्चनं पुनः प्रमानां प्रोचोपनामनिबामार्थं) ७

(कोप्यधने निष्क्रेषु प्राप्तिवाकादिः ममाणिउं उद्विवादनं पुनर्न निवर्तयेदिनर्थः) ७

(मजयेद्धुमकेः)

२२

अमात्रिकमिन्प्रमानकोपनक्रनं । घातवकाः ॥ इहृष्टां मुपूनहृष्टावशवान् नृणैर्नरु । मकाः मरुघिनोऽप्यावियादहियुनं दमं । अउवनावदः । मात्रिमकावमनानां दृष्टानेदर्शनं पूनः । मूर्च्छावमिडानां कुनामिणो
 नरुत्वाविधिः ॥ मात्रिवठनेन मका वधावनेनं थाथावमादानां पूनर्नायदर्शनं मूकाणां वनेन विकरुता
 । शनममृशउवादानमृजिउमठ । मनुः । वनादुवनादुदुवनाळाणिठलेमिउ । मरुत्तान्वनरु
 कमपुवागाववहिः मरुत्तुतामुथा । मरुत्तानुकाकुमनिवानडीडादिघाजिउः । अममूवृत्तउमेव
 उडीडादिघाजिउरुउवठनेन पोतवडा वहिर्गम वहिर्देशः । मरुत्त मदिवादिना उमरुत्तावाडा
 दामपुवादेयर्शनं । उथाठनावदः । मूउद्वोपिहियं कर्मा कुर्यादप्ररुतिंगउः । उदण्यरुउमेवम्यादमूउनुमाहेउः । कामक्रोधा किदूउरुउयवमनणीडिउः । वागद्वेषणवातामृत्तुयामृत्तुद्वि

वनादिना प्राथमावमादानां नास्ति शूनर्नायः । वृष्णतिवणि । पनायतानुउवडादनपक्राशयेनठ
 उानशूनअरुजान्तानुवक्रवा । घातवकाः । वनाणाधिविनिर्बुजानुवशवानिबर्कये । मृान
 ववशावोनमिधुति । उणाधिमूनमिडिमूनणानिः उणाधिर्दयादिविडिविडानेमृवः उउमउ
 दिना कामनीमूतायासकः अममूने वादिउनिपूऊयडिविउ उदामीनः आदिशंदादमूउनु
 कामक्रोधा किदूउरुउयवमनणीडिउः । वागद्वेषणवातामृत्तुयामृत्तुद्वि

(मूवाकणनवाकिउमनमः)४

